

Irmeli Hautamäki Vaarallinen affekti eli Nadjan muistoa tavoittamassa

André Breton, *Nadja* (*Nadja*, 1928/1962). Suom. Janne Salo. Sammakko, Turku 2007. 141 s.

André Bretonin *Nadja* on ensimmäinen osa oma-elämäkerrallisesta romaanitrilogiasta, johon kuuluvat teokset *Les vases communicants* ("Yhdistyvät astiat", 1932) ja *L'amour fou* ("Hullu rakkaus", 1937). Romaanin vuoden 1962 esipuheessa Breton asettaa tavoitteekseen kokea nykyhetkessä uudelleen tietty tunnetila, joka kosketti häntä voimakkaasti yli 30 vuotta sitten. Tuo affekti ja siihen liittyvät tapahtumat sijoittuvat vuoden 1926 Pariisiin, jossa Breton solmi lyhyen tuttavuuden Nadja-nimiseen naiseen. Romaanin ensimmäinen versio ilmestyi pian tapahtumien jälkeen 1928, mutta kirjailija palaa siihen uudelleen yrittäen parannella tunnetilan ilmausta.

Nadja on yksityiskohtaisen tarkka tutkielma muistin ja mielen toiminnasta. Nadjan tapaamisella on ollut suuri merkitys kirjailijan elämässä. Tuo merkillinen tapaaminen, jota on vaikea selittää järkevästi, määrittelee tai leimaa kirjailijaa, ja samalla se on tärkeä surrealismin projektin kannalta. Tapahtumiin palaaminen on kuitenkin vaikeaa ja vaativaa, koska muistot ja affektit ovat painuneet mielen syvyysiin. Yrittäessään muistella niitä kirjoittaja huomaa olevansa itselleen vieras, eräänlainen "aave". Kirjoittaminen johtaa pohdintaan, kuka minä olen, eli mikä minun on täytynyt lakata olemasta ollakseni kuka olen.

Surrealismi on yleensä liitetty psykoanalyysiin, mutta yllättävää kyllä, Breton torjuu psykoanalyysin tarjoamat valmiit menetit. Kirjailija toteaa, että psykoanalyysia kunnioitetaan jo aivan liikaakin, ja päättää

kirjoittaessaan luottaa vain omaan kokemukseensa.

Nadja ja mielen filosofia

Kirjan alkupuolen pohdinnat ovat kiinnostavia mielen filosofian kannalta. Breton yrittää selvittää emootioiden luonnetta; sitä miten asioiden dispositiot ja toisaalta mielen omat dispositiot ohjaavat tunneherkkyyden muotoja. Nykyisin kognitiotiede tutkii mielen ja emootioiden toimintaa käyttäen apuna taideteoksia. Ne tarjoavat kognitiivisia malleja muistista ja affekteista.

Bretonia muisti kiinnostaa taitelijana, mutta hänen tieteellinen ajattelutapansa näkyy romaanissa kirjoituksen tarkkuutena. *Nadja* on kokeellinen teos, mutta sillä on myös esikuvia, joista Rousseau'n *Tunnustukset* tulevat ensimmäisenä mieleen. Tietty yhtymäkohta kirjalla on myös Proustin muistelmateoksen *Kadonnutta aikaa etsimässä*, joskaan Breton ei parannelut kirjoitustaan yhtä paljon kuin Proust, eikä Bretonin muistelmateos tietenkään ole yhtä laaja.

Bretonin teoksen voi rinnastaa Proustiin itse muistamisen ja siihen liittyvän kirjoitusprosessin suhteen. Proust ymmärsi, että päästäkseen autenttiseen muistamiseen kirjoitusprosessin tuli olla täysin vapaa, eikä kirjoitusta kannattanut ohjailla. Samalla tavoin kuin Proust myös Breton kirjaa tarkasti outoja assosiaatioita ja tapahtumia, joiden merkitys ei ole selvä. Proust aavisti, että hänen persoonallisuutensa on noissa idiosynkraattisissa yksityiskohdissa. Näistä muistiinsa painuneista yksityiskohdista myös

Breton etsii minuuttaan. Kirjailijat enakoivat mielen filosofian näkemystä, että me voimme ymmärtää itseämme ainoastaan kirjaamalla tunnontarkasti ylös neutraalisissa yhteyksissä esiin nousevat muodottomat hahmot, solmukohtat, sillä me olemme yhtä kuin nuo muodottomat hahmot.

Bretonin muistamisen projektia on kiinnostavaa tarkastella tätä taustaa vasten, sillä sen päämääränä on löytää vastaus kysymykseen "Kuka minä olen?" Bretonin pyrkimyksenä on tulla läpinäkyväksi kirjoituksessaan. On huomionarvoista, ettei myöskään Breton yritä pakottaa muistiaan, vaan antaa mielensä harhailla vapaasti kirjoittaessaan. Tärkeä osa romaanissa on Pariisin kaduilla kuljeskelemisellä, joka vastaa muistin käytävillä liikkumista. Kirjailija välttää tietoista muistia, hän haluaa yllättyä ja liikkuu siksi muistinsa kaupungissa näennäisesti vailla päämäärää, tahallaan eksyneenä. Hän aloittaa kirjoitusprosessin liikkumalla samoilla paikoilla, mihin itse tapahtumat johtavat.

Kiinnostava kohta on se, jossa kirjailija kertoo kulkemisesta tietyllä lyhyellä reitillä Boulevard Bonne-Nouvellella (Hyvän uutisen bulevardilla). Kirjailija ei tiedä, mikä häntä reitillä houkuttaa: onko se kaunis ja hyödytön Porte Saint-Denis? Hänellä on tunne, että siellä se tulee tapahtumaan. Portin ali kulkeminen on kiintoisa metafora pääsystä tiettyyn mielentilaan, sillä on yhteys affektioon.

Nadjan muiston kohtaamista ennakoidaan ja valmistellaan romaanin alussa monin tavoin. Tähän liittyen Breton selostaa Théâtre Modernessa näkemäänsä kummallista näytelmää.

Epäilemättä näytelmän Solangen hahmolla on yhteistä Nadjan kanssa. Mutta myös näytelmän tapahtumat, joissa nuori tyttö ensin katoaa ja sitten löytyy kauhealla ja selittämättömällä tavalla murhattuna, ennakoivat todellisten tapahtumien saamaa murheelista käännettä. Lukija aavistaa, että Nadjan tapaamiseen liittyvä muisto ja siihen liittyvä tunne on vaarallinen ja että palatessaan siihen kirjailija asettaa itsensä vaaraan.

Vapauden filosofiaa toteuttamassa

Tavatessaan Nadjan 1926 Breton on 30-vuotias, naimisissa oleva vapaa intellektuelli. Hänen tuttavapiiriinsä kuuluu joukko huomattavia kirjailijoita ja taiteilijoita. Breton on julkaissut muutamia kirjoja, kuten *Surrealismen manifestin* (1924). Hän on tunnettu henkilö eikä peittele, että hänelle esitellään tuon tuosta henkilöitä, jotka haluavat päästä kirjallisiin piireihin hänen kauttaan.

Tapahtumat alkavat siten, että kirjailija kertoo olleensa hieman ikävystynyt tullessaan L'Humanitén kirjakaupasta, josta oli ostanut Trotskin teoksen, kun näki kadulla hennon nuoren naisen ja puhutteli tätä. Nainen oli kehnosti pukeutunut, mutta toisin kuin muut ohikulkijat, käveli pää pystyssä. Naisen ”hämärä ahdinko ja valoisa ylpeys” kiinnittivät kirjailijan huomion. Naisen olemus vastasi hänen kaipaamaansa vallankumouksellista tietoisuutta, jota muissa ohi kiirehtivissä kaupunkilaisissa ei ollut. Nadjaksi esittäytyvä nainen ei torjunut puhuttelijaa. Heti ensimmäiseksi he keskustelivat avoimesti Nadjan rahavaikeuksista. Tapaaminen ei siis ollut täysin sattumanvarainen, vaan kirjailijan mielentila ja tilanne ennakoivat sitä.

Kun Breton vakuuttaa romaanissa olevansa rehellinen ja avoin, on melko outoa, ettei Nadjan henkilöllisyys käy paremmin selville. Itse asiassa kirjailija väistää tahdikkaasti suoraa vastausta siihen, kuka Nadja oli. Kirjailija ei ole oikeastaan kiinnostunut siitä, sillä muistamisen ja kirjoittamisen päämääränä on saada selville, kuka kirjailija itse on.

Seuraavaksi kirjailija vie Nadjan kahvilaan, jossa alkaa selostaa tälle ponnekkaasti kumouksellista vapauden aatettaan. Vapaus on jatkuvaa irrottautumista kahleista, hän selittää. Vapaus on kiinnostava sarja vapauteen tähtääviä askeleita, jossa päämäärä ei ole tärkeä, hän lisää. Bretonin kumouksellisuus on kriittistä ja kieltävää, se kieltää myös työteon merkityksen. Hetki sitten nainen on valitellut rahavaikeuksiaan. Vedoten huonoihin palkkoihin ja huonoon terveyteensä hän on selitellyt, miksi hän ei tee työtä. Nyt hän vain kuunteli eikä yrittänyt väittää vastaan.

Breton alkoi tavata Nadjaa kahviloissa ja ravintoloissa, näköjään täysin pyyteettömästi.

Nadja taas ei ollut pyyteetön. Kaikesta päätellen työtön Nadja yritti saavuttaa jotakin kirjailijan avulla. Älykkäänä ihmisenä hän huomasi, mitä kirjailija häneltä odotti. Tutustuttuaan Bretonin kirjoihin Nadja alkoi käyttäytyä surrealistisen muusan tapaan. Aluksi Nadja oli juuri sellainen kuin Breton halusi hänen olevan. Hän oli aktiivinen osapuoli heidän välilleen nopeasti kehittyvässä rakkaussuhteessa.

Kirjailija on huumaantunut kaikesta odottamattomista ja ihastuttavista yhteensattumista, joihin heidän tapaamisensa johtivat. Nadjalla oli taiteellisia kykyjä, hän ei ollut lukenut koskaan surrealistista runoutta, mutta ymmärsi sitä heti vaistomaisesti muuttaman rivin jälkeen. Hän omaksui myös vaivatta surrealistien kuvataiteen idean ja alkoi tuottaa piirroksia, vaikkei ollut aiemmin piirtänyt. Häikäistynyt kirjailija kertoo löytämästään ihmeellisestä olenosta taiteilijattavilleen.

Bretonille Nadja on ilmojen hengetär, vapaa haltiatar. Nadja on todiste surrealistisen idean ja kapinan pätevyydestä. Tietenkin Breton on aavistanut Nadjan oikean tilanteen, mutta on työntänyt sen hienotunteisesti pois mielestään. Hän pitää Nadjaa puhtaana ja viattomana, eikä halua olla tietoinen siitä, mitä pelkäsi heti ensi hetkestä alkaen: Nadja elää puolittain prostituutiolla.

Ne muuttamat sivut, joilla Breton kertoo kohtaamisistaan Nadjan kanssa,

ovat ihmeellisen elävää kirjallisuutta. Kirjoitus kulkee eteenpäin täydellisen vaivattomasti, ihailtavan tyyneästi, vaikka kirjailijan mieli järkkyy rakastumisen aiheuttamasta deliriumista. Myös Nadjan mielenterveys järkkyy. Yksin ollessaan, kun ei voi tavata Nadjaa, kirjailija on vaivautunut ja ahdistunut.

”Minun on mahdotonta odottaa huomisltaan asti. Mitä teen iltpäivällä, jos en näe häntä? Entä jos en näkisi Nadjaa enää koskaan? En koskaan saisi tietää. Saisin siis ansioni mukaan, enkä tulisi koskaan tietämään. Eikä uutta tilaisuutta ilmaantuisi ikinä.”

Intohimo oman minuuden tuntemiseen ajaa kirjailijaa, moraalinen kysymyksenasettelu ei häntä tilanteessa vaivaa. Hän ei ole huolissaan työttömän ja hauraan Nadjan kohtalosta, vaan vain siitä, ettei enää näkisi Nadjaa. Kun Nadjalle selviää, ettei rakastajalla todellisuudessa ole mitään suunnitelmia hänen varalleen, hänen käyttöksensä muuttuu epämiellyttäväksi. Romanssi päättyy kestettyään vain muutaman päivän.

Kirjailijan vastuu?

Pian heidän eroamisensa jälkeen Nadja joutui pysyvästi mielisairaalaan. Breton ei milloinkaan vaivautunut (omien sanojensa mukaan uskaltanut) ottamaan selvää hänen kohtalostaan. Sen sijaan hän arvosteli kovin sanoin psykiatria ja psykiatrisia sairaaloita, jotka tekevät ihmisistä hulluja riistämällä näiden vapauden.

Tapahtumien käänne nostaa esiin kysymyksen, oliko Breton vastuussa Nadjasta. Väistökö hän vastuunsa puhumalla henkisesti epävakaaalle Nadjalle tämän suurenmoisesta kyvystä vapauteen, jota tämän ei pitäisi käyttää väärin? Nämä kysymykset jäävät hieman vaivaamaan lukijaa. Kuitenkin tarinan kirjoittaminen, jossa Breton tunnustaa kaiken asettaen itsensä alttiiksi kritiikille ja syytöksille, tavallaan myös hyvittää kaiken. Kirjailija on tuottanut arvokasta uutta tietoa itsenä alttiiksi pannen. Mitä Nadjaan tulee, Breton toteaa, että

vain rakkaus, ”salaperäinen, epätodennäköinen, ainutlaatuinen, hämmentävä ja kiistaton rakkaus”, olisi voinut saada aikaan ihmeen Nadjan tilanteessa.

Romaani päättyy sen kirjoittamista koskeviin pohdintoihin. Nadjan tarina on elänyt kirjailijan mielessä kolme vuosikymmentä, se on merkinnyt hänet, määritellyt hänet ihmisenä, taiteilijana ja intellektuellina. Hän tietää, että nämä tapahtumat ja niistä kirjoittaminen sinetöivät hänet. Lopussa kirjailija ei halua palata alun intellektuaalisiin kysymyksiin muistista, hän ei edes halua lukea uudelleen, mitä kirjoitti. Hän vakuuttaa, että kirjoittaessaan tätä tarinaa häntä koskettanut affekti irtaantui hänestä ja jätti hänet vapisemaan. Kirjoitusprosessi, joka jäi välillä pitkäksi aikaa kesken, kesti useita kuukausia.

Romaaniin liittyy joukko valokuvia Nadjan tapahtumapaikoilta Pariisissa sekä puheenaolevista henkilöistä. Mukana ovat myös Nadjan piirrookset. *Nadjan* suomentaminen ei ole ollut helppo tehtävä, mutta Janne Salo on suoriutunut siitä kiitettävästi. Kielen elävyys ja tarkkuus miellyttävät suuresti. Samalta kustantajalta ja kääntäjältä on tulossa vuonna 2008 myös trilogian kolmas osa *L'amour fou*.